

1700-talets grönländska sexualmoral

av Rolf Kjellström

Det har nu gått ett bra tag sedan laege Gunnar Aagaard Olsen publicerade sin artikel om sexualnormer på Grönland (Gunnar Aagaard Olsen: Sexualnormer mellem ugifte i Grønland før og nu". GRØNLAND nr. 12 1971, s. 353–364).

Eftersom Olsen här efterlyser synpunkter på sin artikel, och det också ges anledning att förmoda, att Olsen har kvar sitt intresse för saken, är det min förhoppning att efterlyst kritik fortfarande är välkommen.

Speciellt vill jag i så fall något kommentera i artikeln framförd syn på de förutvarande förhållandena (Olsen s. 353–356). Mina åsikter baseras främst på tolkningar av den litteratur som berör eskimåernas traditionella kultur, men i viss mån också på erfarenheter i fält i Kanada samt östra Grönland.

De källor, som Olsen bygger på, är inte många, och även om det finns fler, blir det ändå inte totalt någon betungande dokumentation. Naturligtvis är också de anförda källorna skrivna utifrån sin tids värderingar och med respektive författares personliga förutsättningar.

I dessa källor finner Olsen stöd för sin hypotes, att sexualmoralen varit helt annorlunda före européernas ankomst, än vad den sedan blev. Man skulle t. ex. haft samlag först efter äktenskapets ingående och följaktligen var de utom-äktenskapliga födslarna ytterst få.

Låt oss emellertid granska några av de viktigaste anförda källorna, vilka Olsen stöder sin uppfattning på. Några av dessa kommer nedan att citeras.

Hans Egede om unga kvinnors kyskhet.

Hans Egede: „Udi 15. Aar jeg var udi i Grønland, veed jeg ikkun 2. eller 3. Piger, som uden Aegteskab ere blevne besvangrede, thi de holde Sligt for en stor Skam.“

Det ovanstående påståendet är ingen bra mätare på rådande sexualmoral. De utomäktenskapliga födslarnas sällsynt-
het kan ej tagas som bevis på sexuell avhållsamhet utan skall istället ses mot flickans ålder vid äktenskapets ingående samt också omfattningen av äktenskapen.

Giftermålsålder.

När gifte man sig då? Ja, när det gäller de tidigaste förhållandena är helt till-

förlitlig information svår att få. Litteraturen härom torde ha sina brister, men uppgifterna är å andra sidan många om att eskimåerna gifter sig unga.¹ Flera källor påtalar också, att flickorna ofta gifte sig redan i eller före puberteten. På Nunivak Island var t. ex. det sistnämnda snarare regel än undantag.² Med andra ord var kvinnorna ofta inte köns mogna vid äktenskapets ingående.

Vad nu dessa uppgifter kan ha inneburit för exakta giftermålsåldrar är svårare att säga, men vad beträffar den första menstruationens uppträdande, så verkade den ofta inträffa, enligt Weyer, i åldern 14–17 år.³

Föräldrarnas syn på giftermålsålder.

Vilken var då föräldrarnas syn på giftermålsålder? Först kan man påpeka, att den ekonomiska potentialen hos pojkar betraktades som större jämfört med flickors, varigenom pojkar kom att betraktas som värdefullare för gruppen eller familjen.⁴

Under de många gånger hårda villkor, som eskimåkulturen hade att utvecklas i, innebar varje extra mun att mätta en stor börda – åtminstone i kris-situationer. Därför ville ofta föräldrarna få sina döttrar bortgifna så tidigt som möjligt, när de kunde tänkas sköta ett hushåll hjälpligt.⁵ Härigenom blev alltså de unga kvinnan försörjd, och föräldrarna slapp den ekonomiska belastning som det kunde innebära att ha henne hemma.

Omfattning av giftermålen.

Men hur många var gifta? Vi kan nämna, at Holm mötte på Grönlands

östkust bara en äldre flicka som var ogift, och i litteraturen ges få exempel på ogifta personer.⁶ Det hände således mycket sällan att flickor förblev ogifta. Och överallt betraktades det gifta tillståndet som det helt naturliga.⁷

Med andra ord är det föga märkligt, att Hans Egede träffade på få gravida ogifta kvinnor, eftersom så gott som alla yngre, vuxna kvinnor var gifta, och att de gift sig så pass tidigt, så de ej kunnat bli gravida före giftermålet.

Egede och Dalager om kyskhet.

Hans Egede: „Et heelt Aar maa gaae förbie, førend de, uden Blusel, kand have Børn, skeere det før, då blive de lignende ved Hunde. Disligiste, om en Qvinde tit føder Børn. De nye-gifte ere og i Begyndelsen meget skamfulde, for at de af Jomfruer ere blevne til Koner.“

Lars Dalager: „Løstgigheds Synd ere vel Grønlaenderne hengivne til, dog ikke i den Grad som andre Nationer. Pigerne i deres første modne Aar stille sig ogsaa meget kydske an, thi eller forspilde de gandske deres Lykke, at komme i Aegtestand med en Ungkarl.“

I dessa uttalanden betonas ytterligare kyskheten. Vi skall emellertid lämna citaten för att istället försöka sammanfatta eskimåernas syn på barn.

Synen på barn.

Rent generellt får man snart det intrycket, att man tyckte om att få barn – inte minst pojkar – och man tyckte om de barn man fick. Man uppskattade också kvinnans förmåga att föda barn.⁸ **Den barnlösa kvinnans** situation var

däremot föga avundsvärd. Det synes som om kvinnans position, trygghet och säkerhet, först blev stabil i och med barnafödandet.⁹

Men om nu detta att få barn var så viktigt, var det då verkligen ett avgörande hinder för ingående av äktenskap? Kunde det möjligen istället vara så, att kvinnan blev mer attraktiv, om hon redan bevisat sin barnafödande förmåga? Vissa uppgifter tyder på det. Om en kvinna t. ex. hade en son betraktades det på flera håll som något verkligt värdefullt som tillfördes boet. Nansen uppger från Grönland att ogifta kvinnor, som hade fött barn, brukade bära ett grönt band i håret och de föreföll stolta däröver,¹⁰ trots att missionärernas attityder borde dominera vid denna tid.

Detta torde sätta Egedes och Dalagers uttalanden ovan i annan belysning. Det finns all anledning att betvivla riktigheten i citaten.

Vad konstituerade äktenskapet?

Om man skriver om sexualmoral, om relationer före och efter äktenskapets ingående, är det väl rimligt, att man också klargör för sig, vad giftermål egentligen är. Detta inte minst om man har i syfte, att påvisa ursprungliga attityder mot senare.

Olsen gör emellertid inte det, och gjorda förbehåll i sin inledning använder han sig inte av vid utformandet av sina konklusioner. Han låtsas som om giftermål är ett givet begrepp, att missionärernas uppfattning om äktenskapet var det samma som eskimåernas före missionens ankomst. Detta var givetvis inte fallet. Eskimåernas uppfattning om äktenskapet var givetvis inte den samma som missionärernas uppfattning om äktenskapet. Detta var givetvis inte fallet.

Följande svåra fråga bör därför besvaras: när betraktade sig eskimåerna som gifta och vad konstituerade äktenskapet? Låt oss försöka finna svaret.

Hos eskimåerna fanns ingen religiös ceremoni som definitivt markerade giftermålet (Alaska utgjorde delvis ett undantag härvidlag).¹¹ Snarare var det så, enligt mitt förmenande, att äktenskapet växte fram efter det att vissa rättigheter och förpliktelser parterna emellan kom att uppfyllas, för att så småningom accepteras och erkännas som fullständigt och fullgånget. Förpliktelserna gällde i huvudsak hemmets allmänna och ekonomiska underhåll, sammanboende samt sexuell tillgång till varandra och även rätt till (att få) barn.¹²

Äktenskapet måste också ha en viss stabilitet och varaktighet. Ett sådant förhållande kunde inträffa vid olika tidpunkter, men det förefaller som en tidpunkt var en milstolpe i äktenskapet: födseln av det första barnet.¹³

Det förefaller som ett sexuellt förhållande medförde ett speciellt slags förhållande parterna emellan. Spencer nämner t. ex. ett fall, där en man våldtog en kvinna och släpade in henne in i sitt hus. Spencer anmärker: „So far as public opinion was concerned, she had now become his wife.“¹⁴ Trots detta exempel är det emellertid inte tillräckligt att definiera äktenskapet med utgångspunkt endast på basis av ett sexuellt förhållande, för, som påpekats ovan, det krävdes även andra saker för att ett äktenskap kunde sägas vara rådande. Exemplet visar emellertid vikten av det sexuella vid äktenskapets ingående.

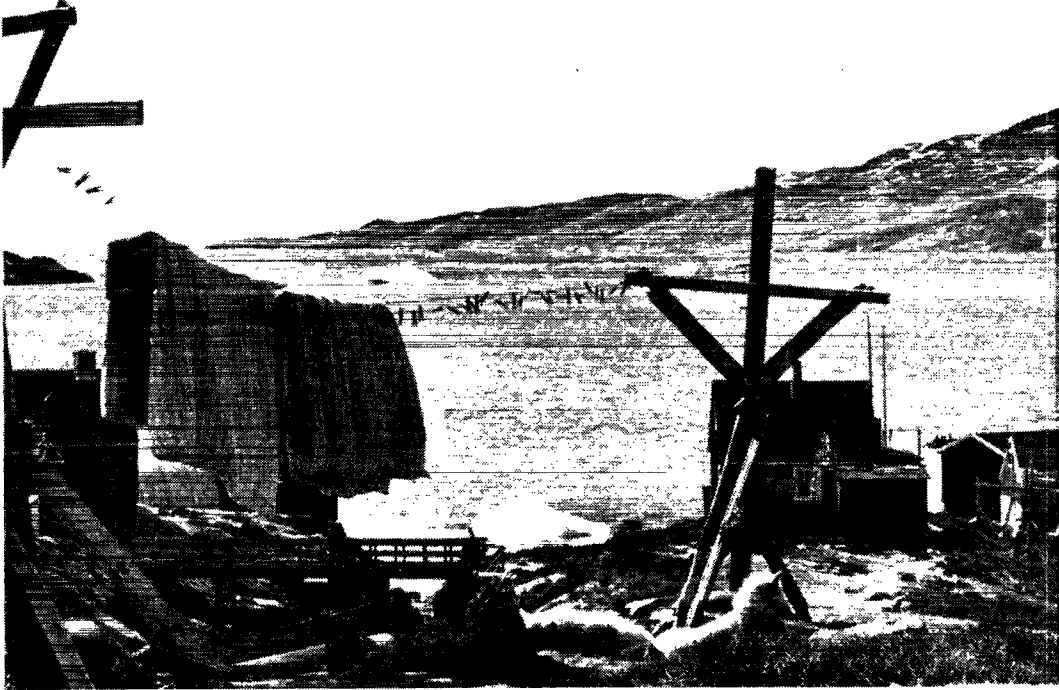


Foto: Rolf K. Elstöm

Som också framgått av det ovanstående, krävdes ett sexualliv *innan* man betraktades som gift.

Crantz om de ogiftas sexualliv.

David Crantz: „Die Grönlaender führen dem ausserlichen Ansehen nach ein ziemlich züchtiges Leben, und man hört und sieht keine unanständige Worte oder Handlungen.“

„Ledige Leute verschiedenen Geschlechts scheinen gar keinen besondern Umgang mit einander zu haben –.“

Crantz' eget anförande förstärker misstanken om, att han kanske inte hade så

stor inblick i det, han här skriver om. Hur därmed än må vara, ges flera andra källor från eskimåområdet – också från av främmande kulturer relativt opåverkade områden – där det istället nämns, hur de inledande heterosexuella kontakterna togs redan i barndomen.¹⁵

Egede och „horleken“.

Hans Egede: „De unge leve meget tugtige og aerbare. Det 6te Buds Synder angaaende, da haver vi aldrig aabenbare seet eller fornummet nogen Utugt af dem at bedrives enten med

Ord, Geberder eller Gierninger, undtagen en iblandt de Giffte brugelig Hoere Leeg.“

Det Egede kallar horlek torde vi snarare kunna benämna partnerbyte. Sådana förekom i alla delar av eskimåområdet.¹⁶ Alla lyckades emellertid inte upptäcka förekomsten av dessa byten. Dalager anmärker t. ex. att han aldrig kom på det under sin tioåriga vistelse på Grönland. Graah kom heller inte att själv observera seden. Thalbitzer finner detta mycket förvånande med tanke på hur vanlig och omfattande den var.¹⁷ Egede förstod visserligen att leken hade med det sexuella att göra men förstod inte att det hela ofta hade ett religiöst eller allmänt socialt syfte.¹⁸

Egede nämner, som nämnts ovan, att endast gifta deltog i partnerbytena.

På Grönland var den mest kända formen för partnerbyte den s. k. lampsläckningsleken.¹⁹ I denna var det ingalunda bara gifta som deltog. Den enda begränsningen gällde nära släktskap.²⁰

Det finns ej heller någon anledning att förmoda att ogifta var uteslutna från partnerbyte med tanke på dess stora sociala betydelse.²¹

Diskussionen ovan har rört en sida av de sexuella förhållandena, som flera grönländska källor antingen ej har upptäckt eller missuppfattat. Detta ger oss ånyo en tankeställare av dessa källors vetenskapliga värde.

Sammanfattning.

De anförda källorna från Grönland ger, enligt mitt förmenande, ingalunda någon riktig bild av rådande sexualmoral på Grönland. Till skillnad från Olsen, tror jag, att källorna ger föga adekvat upplysning om de sökta förhållandena, och i den mån de omtalar förhållanden som i och för sig är riktiga, kan de ända inte tolkas bokstavligt. Litteratur från andra områden med traditionell eskimåkultur ger anledning till andra tolkningar än de av Olsen framförda. Några funktionella skäl till en tidigare kysk grönländsk eskimåmoral är också svårt att tänka sig.

Det är alltså min övertygelse, att, vad gäller tidigare grönländska förhållanden, oerfarenhet på det sexuella området varken har krävts, förväntats eller uppskattats.

Anm.:

Redaktionen har ombett mig att referera till min doktorsavhandling „Eskimo Marriage“ (utgiven av Nordiska museet, Stockholm 1973) istället för till de ursprungliga källor, som jag har använt mig av. De sistnämnda visade sig nämligen vara av sådan omfattning, för denna artikel, att redaktionen ej kunde bereda plats för dessa. Den intresserade får nu istället söka adekvata källor från de hänvisningar som görs till boken „Eskimo Marriage“.

- | | |
|--------------------|-----------------|
| 1. s. 30 | 12. s. 22–23 |
| 2. s. 30 | 13. s. 23 |
| 3. s. 30 | 14. s. 22 |
| 4. s. 180–181 | 15. s. 25 |
| 5. s. 26 | 16. s. 149 f. |
| 6. s. 33 | 17. s. 157 |
| 7. s. 33–34 | 18. s. 149, 150 |
| 8. s. 38, 180, 187 | 19. s. 151 f. |
| 9. s. 23, 180–183 | 20. s. 151 |
| 10. s. 25 | 21. s. 161–166 |
| 11. s. 22–23 | |